

IMREI ANDREA

**Bevezetés a Juan Rulfo *Pedro Páramo* című regényéből vett részlethez
(Fordította: Imrei Andrea, Csíkszereda, Bookart Kiadó, 2014.)**

Idén áprilisban az erdélyi Bookart Kiadó új fordításban adja ki Juan Rulfo 1955-ben született világhírű regényét, a *Pedro Páramót*. Az 2014-es Budapesti Nemzetközi Könyvvásárra megjelenő könyv ambiciózus projekt, a három kötetesre tervezett életműsorozat első darabja. A tervek szerint a második Rulfo összes novelláját tartalmazza, a harmadik pedig *Aranykakas* (*El gallo de oro*) című kisregényét (vagy – ha tetszik – hosszú filmnovelláját) és más, rövidebb írásokat.

A *Pedro Páramo* magyarul először 1964-ben, az eredeti mű megjelenése után kilenc évvel látott napvilágot az Európa Kiadónál Hargitai György fordításában, majd 1978-ban újra kiadták, akkor már Rulfo novelláskötetével, a *Lángoló síksággal* közös könyvben. Hiába próbáltam éveken keresztül meggyőzni magyarországi könyvkiadókat, hogy szükséges lenne az eddig magyarul meg nem jelent szövegekkel együtt újra kiadni e két művet, egyik sem állt kötélnek. Mígnem egy véletlen során kapcsolatba kerültem a csíkszeredai Bookart Kiadóval, akik azonnal igent mondtak. Azonban ragaszkodtak hozzá, hogy a régi, éppen ötvenéves fordítás helyett egy új, a többi művel stílusában egységes fordítás készüljön. Nagy örömet jelent számomra ennek a könyvnek a megjelenése és az, hogy a latin-amerikai irodalom egy újabb, mára klasszikussá vált, kiemelkedő alkotóját és nem túl terjedelmes, de annál jelentősebb életművét sikerül megismertetni a fiatalabb magyar olvasókkal, illetve azokkal, akik annak idején nem figyeltek fel rá, hiszen kétségkívül a már hazánkban is ismert és nagyra értékelt szerzők, Borges, Cortázar, Onetti, García Márquez, Vargas Llosa és Carlos Fuentes mellett a helye.

Természetesen felvetődhet a kérdés: miért kellett a könyvet újr fordítani, és egyáltalán szükség van-e egy hatvanéves mű új kiadására. A kérdés megválaszolásához egyrészt tudnunk kell, hogy Rulfo életműve – benne a *Pedro Páramo* – a modern latin-amerikai irodalom egyik csúcsteljesítménye, amely már megjelenésekor is óriási elismerést aratott, és sikere azóta is töretlen. „A Pedro Páramo a spanyol nyelvű irodalmak, sőt az egész irodalom egyik legjobb regénye”, jelentette ki róla Borges 1985-ben. „Minden idők legjobb mexikói regénye”, nyilatkozta 2001-ben Rulfo honfitársa, Carlos Fuentes. García Márquez Rulfo mintegy háromszáz oldalt kitevő életművét Szophoklészéhez hasonlítja, és egy riportban elmeséli, hogy kezdő író korában ez a regény volt rá legnagyobb hatással Franz Kafka *Átváltozása* mellett, olyannyira, hogy annak idején kívülről megtanulta. „Rulfo regénye nem

csak a XX. századi világirodalom egyik mesterműve, de a század egyik legnagyobb hatású könyve is”, írja róla Susan Sontag *Where the Stress Falls* című esszéjében. A mű hihetetlen népszerűségét mutatja az is, hogy amikor 1999-ben az *El País* című spanyol hetilap 17 spanyol író felkért, hogy készítsenek egy tízes listát az utóbbi száz év általuk legtöbbször értékelt spanyol nyelvű műveiből, 12 listán szerepelt a *Pedro Páramo*; 2002-ben pedig a Norvég Könyvklub és a svéd Nobel Intézet szintén írókat faggató nemzetközi felmérésében a világirodalom 100 legfontosabb műve között kapott helyet Cervantes, García Lorca és García Márquez mellett. De a Rulfo-művek iránti rajongás napjainkban sem csökkent, ezt bizonyítja a 2012 márciusában az írországi University College of Corkban rendezett Rulfo-szimposium vagy a *Pedro Páramo*ból készülő, Stephen McNeff író zeneszerző és Frederic Wake-Walker színházi rendező által jegyzett opera 2015-re tervezett londoni, New York-i és mexikóvárosi bemutatója is. A *Pedro Páramo* megjelenésének ötvenedik évfordulóját 2005-ben számos új kiadással ünnepelték az író hazájában és külföldön is. Ugyanebből az alkalmából jelent meg 2004-ben az eddigi legelmélyültebb Rulfo-életrajz, Alberto Vital *Noticias sobre Juan Rulfo* című könyve.

Soha egyetlen mexikói író művét sem fordították le annyi idegen nyelvre, mint Rulfo *Pedro Páramóját*, amely mintegy huszonöt nyelven jelent meg, többek között oroszul, litvánul, csehül, lengyelül, görögül, törökül, koreaiul, kínaiul, japánul, arabul, héberül, izlandiul, hindiül stb., a legnagyobb európai nyelveken pedig több fordítása is született (angolul és olaszul három, németül és franciául kettő). Nem túl nehéz megválaszolni a kérdést, hogy miért volt szükség az elmúlt hatvan évben többször nekirugaszkodni a *Pedro Páramo* fordításának. Ahogy Víctor Jiménez, a mexikói Fundación Juan Rulfo vezetője is felhívja arra a figyelmet *Juan Rulfo: Otras miradas (Más szemmel)* című könyve „Juan Rulfo frente a sus traducciones” (Rulfo és a műveiből készült fordítások) fejezetében, a regény több okból – amelyek részletezésére itt nincs lehetőség – nem könnyű feladat sem az olvasó, sem a fordító számára. A mű hagyományostól eltérő szerkezete, a beszédtrövedékekből csak a regény végére összeálló cselekmény, a múlt és jelen idejű szekvenciák filmszerű, látszólag logikátlan váltakozása, a valóságos történések egybemosása az álmokkal, emlék- és fantáziaképekkel, hallucinációkkal, a szereplők különös, időn kívüli egyensúlyozása élet és halál között, a 20-as évek paraszti világot idéző mexikói köznyelv és az erősen stilizált költői beszédmód keveredése mind jelentős kihívás elé állítja a fordítót, és némi kutatómunkát is igényel. Ráadásul 1964-ben, amikor az első magyar fordítás készült, még nem állt rendelkezésre a műről írott tanulmányok azóta hatalmasra duzzadt tömege, sem a bőséges jegyzetanyaggal ellátott, 1983-as spanyol kritikai kiadás. Ezért a korai fordítások (München, 1958; New York, 1959; Párizs, 1959; Milánó, 1960) – így köztük a magyar is – számos hibát tartalmaztak, s ezért a felsorolt nyelvterületek mindegyikén előbb vagy utóbb új fordításokkal helyettesítették őket.

Rulfo 1917-ben született egy Jalisco állambeli kis faluban. „Nagyon nehéz, kemény gyerekkorom volt”, mondja Rulfo egy vele készült interjúban. „Olyan csa-

lábban, amely nagyon gyorsan szétesett, olyan helyen, amit teljesen elpusztítottak. Anyámat, apámat és apám minden testvérét megölték. [...] Soha, a mai napig sem találtam magyarázatot mindeerre. Nem lehet pusztán a forradalomnak tulajdonítani. Inkább valami atavisztikus, sorsszerű dolog volt, ami minden logikát nélkülözött.” Bár Rulfo közvetlen módon sohasem használt önéletrajzi elemeket műveiben, lehetetlen nem ráismerni ennek a meghatározó gyerekkori élménynek a hatására akár a novellákban, akár a *Pedro Páramó*ban.

Rulfo sok tekintetben nem szokványos szerző. Ahogy Susan Sontag írja róla említett esszéjében: „A *Pedro Páramo* egy olyan író legendás könyve, aki már életében maga is legendává vált. [...] Csendes (vagy inkább hallgató), udvarias, érzékeny, nagy műveltségű és minden becsvágytól mentes, afféle láthatatlan ember volt Rulfo, aki az irodalomtól igen távol eső területeken kereste meg a kenyerét (éveken keresztül például autógumik eladásával foglalkozott), megnősült, felnevelte a gyerekeit, és életének szinte minden estjét olvasással (> könyvekben tett utazásokkal<) és zenehallgatással töltötte. Ugyanakkor hihetetlenül nagy hírnévnek örvendett, írókollégái bálványozták. Ritkán fordul elő, hogy egy író már közel negyven éves, amikor első könyveit kiadja, és még ritkább, hogy ezeket az első könyveket azonnal mesterműveknek tekintsék. De még ennél is ritkább, hogy ezek után az illető író soha többé ne jelentessen meg újabb könyvet. Bár Rulfo kiadója a hatvanas évek közepétől jó pár éven keresztül emlegetett egy új, *A hegység* címet viselő regényt, a szerző nem sokkal 1986-ban bekövetkezett halála előtt kijelentette, hogy megsemmisítette a kéziratot.”¹

Rulfo tizenöt évesen érkezett Mexikóvárosba, ahol jogot és művészettörténetet hallgatott az egyetemen, elmélyült történelmi, földrajzi és antropológiai tudást szerzett, amit a harmincas-negyvenes években, amikor szélében-hosszában beutazta az országot, gyakorlati tapasztalatokkal egészített ki. Írni is, fényképezni is a harmincas évek végén kezdett. Rulfóról ugyanis még az irodalmi alkotásait ismerők közül sem mindenki tudja, hogy nemcsak kiváló író, hanem elsőrangú fotóművész is volt, akinek számos kiállítást rendeztek (Mexikóváros, Spanyolország, Portugália, Olaszország, Franciaország, Görögország, Brazília, Argentína, Peru, Egyesült Államok, Kolumbia, Marokkó), fényképeit albumokban gyűjtötték össze és adták ki (2001, *México: Juan Rulfo fotógrafa*; 2009, *Juan Rulfo: Oaxaca*; 2010, *100 fotografías de Juan Rulfo*).

Végül az észak-amerikai Margaret Shedd által alapított Centro Mexicano de Escritores két ösztöndíjának köszönhetően sikerült megírnia első novelláskötetét, a *Lángoló síkságot*, amely 1953-ban látott napvilágot, majd két évvel később, 1955-ben a *Pedro Páramót*. 1958-ban fejezte be második kisregényét, az *Aranykakast* (*El gallo de oro*), de ennek végleges, javított változata csak 2010-ben jelent meg. Bár Rulfo azonnal hangos nemzetközi sikert aratott első két könyvével, életét nem az írásnak szentelte, hanem évtizedeken keresztül a latin-amerikai antropológiai kutatások

¹ Susan Sontag *Cuestión de énfasis* (*Where the Stress Falls*), Madrid, Alfaguara, 2007.

fellegrárában, az Instituto Nacional Indigenistában (Nemzeti Indián Kultúrákat Kutató Intézet) hazája indián kultúráinak feltárásán, megóvásán és támogatásán dolgozott, tanulmányokat írt, néprajzi anyagokat állított össze és készített elő kiadásra. Érdekes megjegyezni, hogy a modern mexikói irodalom művei közül a legtöbb őslakos indián nyelvre (nahuatlra, nayára, purépechára, mixtecára stb.) elsőként az ő könyveit fordították le.

Rulfo elmondása szerint a *Pedro Páramo* alapgondolata régóta foglalkoztatta; már 1947-ben említést tesz róla későbbi feleségének, Clara Apariciónnak írt két levelében. Akkor még az *Una estrella junto a la luna (Egy csillag a hold mellett)* címen emlegette a művet.² „Évekig hordoztam magamban, bár nem írtam le egyetlen oldalt sem. De folyton ezen töprengtem. Aztán amikor harminc év után visszatértem a faluba, ahol a gyerekkoromat töltöttem, és egy lakatlan falut találtam, akkor értettem meg, hogy el kell kezdenem írni a regényt. Az én falum régen nyolcezer lelket számlált, de akkorra csak százötvenen maradtak. Az eltelt három évtized alatt egész egyszerűen elmentek onnan az emberek. [...] Akkor jöttem rá, hogy Comalában járok...” Egy interjúban elmeséli, hogy a regény megírása hosszú folyamat volt, amelynek során elsősorban „a húzások gyakorlatát” kellett elsajátítania. „A *Pedro Páramo* megírásában a legnehezebb saját magam kiiktatása volt, az, hogy meg kellett ölnöm a szerzőt, aki ily módon a könyv legelső halottjának tekinthető.” „Először háromszáz oldalt írtam tele. Négy változat készült, és minden újabb nekirugaszkodás alkalmával, amikor legépeltem az utolsó verziót, jó pár oldalt összetéptem, kihúztam... Eleinte egymás után, folyamatosan következtek az események, de utána rájöttem, hogy az élet nem így működik; évek telhetnek el úgy, hogy nem történik semmi, aztán hirtelen, az idő és tér hagyományos felfogását felborítva, egymástól nagyon távoli dolgok kapcsolódnak össze; ezért van az, hogy a szereplők már mind meghaltak, nincsenek jelen sem a térben, sem az időben. Nem tudom, honnan származik az a megérzés, amelynek ezt a formát köszönhetem: olyan volt, mintha diktálta volna valaki.”³ Szintén Rulfótól tudjuk, hogy a *Lángoló síkság* novellái – mindenekelőtt a *Luvina* – fontos előkészítő munkát jelentettek a *Pedro Páramó*hoz. „Már megvoltak a szereplők, tudtam, hogy a sivatag egyik forróság perzselte falujába helyezem a cselekményt, tudtam, milyen események fognak lejátszódni benne, de fogalmam sem volt, hogyan mondjam el, hiányzott hozzá a forma. Ezért írtam meg a *Lángoló síkság* novelláit, hogy begyakoroljam magam. A *Luvinában* született meg annak a tanárnak a figurája, aki elmegy az elhagyott faluból, de előbb még elmeséli a másíknak, aki a helyére érkezik, milyen is az ott; miközben beszél, egyfolytában iszik (a másik nem iszik semmit), míg végül részegségében le nem fordul a székről; ezt az atmoszférát kerestem. Lassan, fokozatosan találtam meg hozzá a kulcsot.”⁴

² A cím értelmezéséhez Víctor Jiménez *Tras los murmullos: lecturas mexicanas y escandinavas de Pedro Páramo* című könyvében található írás, az *Una estrella para la muerte y la vida* nyújt támpontot.

³ Az interjút Waldemar Verdugo Fuentes, chilei újságíró készítette (clubcultura.com).

⁴ Idem

A falut, ahova Juan Preciado anyja kérésére, apja után kutatva a regény elején megérkezik, Comalának hívják. A név szimbolikus: *comal*nak Mexikóban azt a többnyire öntött vasból készült, nyílt tűzre helyezett edényféléseget nevezik, amelyen a tortillát melegítik. Ahogy szimbolikus Pedro Páramo, az apa neve is: a *páramo* szó spanyolul ugaron hagyott földet, kopár síkságot jelent. Talán az sem teljesen véletlen, hogy a gyökereit kereső főhős neve megegyezik az íróéval. Juan Preciado anyja halála után megérkezik annak szülőfalujába, hogy felkeresse apját, a vidék földbirtokosát és teljhatalmú kiskirályát, de csak egy lakatlan, kísértetek járta falut talál, ahol hamarosan a félelemtől, kilátástalanságtól, levegőtlenstől meghal. Voltaképpen nem is ő a történet főszereplője, hanem maga a falu, ez a földi purgatórium, amely egyszerre létezik konkrét, fizikai és lelki, metafizikai síkon. A pokolba való alászállás során a holtak, az elkárhozott lelkek elbeszéléseiből ismeri meg a múltat, amely a jelen állapothoz vezetett. Ugyanakkor a regény egy tragikus szerelem története is: hiszen a mindenható Pedro Páramo egyetlen szenvedélye, amely teljesen áthatja és meghatározza életét, a Susana San Juan iránt érzett viszonzatlan szerelme. „Pedro Páramo voltaképpen egy beteljesülhetetlen szerelem miatt kudarcot vallott ember. Valójában egy ideált kerget, akit én Susana San Juannak neveztem el”, mondja erről Rulfo.

Egy másik interjúban, amikor megkérdezték tőle, negatív kritikának tekinthető-e a regény, Rulfo így válaszolt: „Nem hiszem, hogy negatív lenne, sőt talán épp az ellenkezője igaz, olyan szerencsétlen hagyományokat, embertelen törekvéseket kérdőjelez meg, amelyek csak kegyetlenséghez és szenvedéshez vezetnek.”⁵

⁵ *Siempre! La cultura en México*, 1051. szám, 1973. augusztus 15, p. VI–VII.

JUAN RULFO
Pedro Páramo
(részlet)

Azért jöttem Comalába, mert azt mondták, itt él az apám, bizonyos Pedro Páramo. Az anyám mondta. Én pedig megígértem neki, hogy eljövök ide, ha ő már nem él, és meglátogatom az apámat. Megszorítottam a kezét, hogy érezze, valóban megteszem, mert akkor már haldokolt, és én bármit megígértem volna neki. „Feltétlenül menj el hozzá – kötötte a lelkemre. – Így és így hívják. Biztos vagyok benne, hogy örülni fog, ha megismer.” Így aztán nem tehettem mást, megígértem, hogy eljövök; még azután is ezt hajtogattam, hogy nagy nehezen kiszabadítottam a kezem az ő élettelen kezei közül.

De még előtte azt mondta:

– Ne kérj tőle semmit. Csak a jussunkat. Azt, ami jár nekem, de sose kaptam meg tőle... Drágán fizettesd meg velem, hogy elfelejtett minket, fiam.

– Úgy lesz, anyám.

Eszem ágában se volt betartani az ígéretemet. De váratlanul megleptek az álmok, szárnyra kaptak a vágyaim. Egy egész világ kelt életre abban a reményteli képben, amit annak a nagyúrnak, annak a bizonyos Pedro Páramónak, az anyám férjének az alakja köré szőttem. Ez hozott Comalába.

Rekkenő hőség volt, a forró augusztusi levegőt rothadó szappanfű bűze mérgezte.

Hol felfelé, hol lefelé tartott az út: *„Emelkedik vagy ereszkedik, attól függ, jön vagy megy az ember. Annak, aki megy, emelkedik, annak, aki jön, ereszkedik.”*

– Mit is mondott? Hogy hívják azt a falut ott lenn?

– Comala, uram.

– Biztos benne, hogy az már Comala?

– Biztos, uram.

– De miért tűnik olyan szomorúnak?

– Az idő teszi, uram.

Úgy éreztem, az anyám emlékein, az ő sóhajtozásán, vágyakozásán keresztül látom a vidéket. Szüntelenül Comala után sóvárgott, szeretett volna visszatérni ide, de sohasem sikerült neki. Hát most én jöttem el helyette. Az ő szemével látok mindent, mert nekem adta a látását: *„Ahogy elbagyod a Los Colimotes-hágót, gyönyörű zöld síkság tárul majd eléd, kicsit sárgás az érett kukoricától. Onnan már látszik Comala, úgy fehérlik, hogy éjszaka is megvilágítja a földet.”* Titokzatos volt a hangja, alig hallatszott, mintha magában beszélne... Az anyám.

– És minek megy Comalába, ha szabad kérdeznem? – hallottam a kérdést.

– Az apámat megyek meglátogatni – feleltem.

– Ejha! – mondta az ember.

Aztán megint hallgattunk egy sort.

Lefelé tartottunk, hallgattuk a poroszkáló szamarak patáinak visszaverődő zaját. Égett a szemünk az álmodástól az augusztusi kánikulában.

– Szép fogadtatásban lesz része – hallottam újból a mellettem baktató ember hangját. – Boldog lesz, hogy lát valakit ennyi év után, hiszen már senki se jár erre.

Aztán még hozzátette:

– Akárki legyen is az úr, örülni fog magának.

A verőfényben áttetsző tónak látszott a síkság, amely a szürke látóhatárba olvadva, párologva foszlik szerte. Azon túl a hegyek vonulata. És azon is túl a távolinál is távolabbi messzeség.

– És hogy néz ki az apja, ha szabad kérdeznem?

– Nem ismerem – feleltem. – Csak azt tudom, hogy Pedro Páramónak hívják.

– Ejha, mit nem mond!

– De igen, azt mondták, ez a neve.

Hallottam, ahogy a szamárhajcsárból kiszakad még egy „ejha”.

Los Encuentrosban botlottam bele, ahol több út fut össze. Ott várokotam, mikor egyszer csak feltűnt ez az ember.

– Merre tart? – kérdeztem tőle.

– Lefelé megyek, uram.

– Ismer egy helyet, amit Comalának hívnak?

– Épp arra tartok magam is.

Így hát a nyomába szegődtem. Mögötte mentem, igyekeztem lépést tartani vele, míg észre nem vette, hogy követem, és lassított egy kicsit. Attól fogva olyan szorosan egymás mellett lépkedtünk, hogy szinte összeért a vállunk.

– Én is Pedro Páramo fia vagyok – mondta.

Egy csapat varjú röpködött keresztül káromva az üres égbolton.

Miután elhagytuk a dombokat, egyre lejjebb ereszkedtünk. A meleg levegőt magunk mögött hagytuk, odafönn, és egyre mélyebbre merültünk a levegőtlen forróságba. Olyan volt a vidék, mintha várakozna.

– Meleg van errefelé – jegyeztem meg.

– Meleg, de ez még semmi – válaszolta a másik. – Legyen nyugodt. Még ennél is melegebbnek érzi majd, ha megérkezünk Comalába. Az a föld parazsán fekszik, egyenesen a pokol torkában. Elég, ha csak annyit mondom, hogy aki ott hal meg, visszajön a pokolból takaróért.

– Ismeri Pedro Páramót? – kérdeztem tőle.

Csak azért mertem megkérdezni, mert egy kis bizalmat láttam megcsillanni a szemében.

– Ki ez az ember? – kérdeztem újra.

– Az eleven gyűlölet – felelte.

És a vesszejével rácsapott a szamarakra, pedig nem is volt rá szükség, hiszen jóval előttünk baktattak, siettetten őket a lejtő.

Éreztem, hogy anyám képe az ingem zsebében átmelegíti a szívem, mintha ő is izzadna a melegben. Régi fénykép volt, a széle elrongyolódott, de ez volt az egyetlen

len képem róla. A konyhaszekrényben találtam, egy mindenféle fűvel, parlagi rózsa virágával, citromfűvel, kerti ruta ágakkal teli lábasban. Azóta magamnál hordom. Nincs másik. Anyám sohase engedte, hogy lefényképezzék. Azt mondta, a képmás boszorkányos dolog. És talán igaza is volt, mert az övé tele volt apró lyukakkal, tűszúrásokkal, a szíve táján pedig akkora lyuk tátongott, hogy az ujjam is belefért.

Ez a kép az, magammal hoztam, gondoltam, jó szolgálatot tehet, így könnyebben rám ismer az apám.

– Nézze csak, uram – állt meg a számárhajcsár. – Látja ott azt a domboldalt, azt a disznóhólyag formájút? No, amögött van a Media Luna. Most meg forduljon arrafelé. Látja amott azt a másik hegytetőt, ami alig látszik a távolban? Az az egész a Media Luna, egyik végétől a másikig. Ahogy mondani szokás, az egész föld, amerre csak a szem ellát. Ez az egész terület mind az övé. Nyomorúságos gyékényen hozott világra bennünket az anyánk, pedig Pedro Páramo fiai vagyunk. És az a legmulatságosabb, hogy ő maga vitt el megkeresztelni minket. Magával is biztosan így történt, nem igaz?

– Nem emlékszem rá.

– Menjen a pokolba!

– Mit mond?

– Hogy lassan megérkezünk, uram.

– Igen, látom. De mi ez?

– Futókakukk, uram. Így hívják ezt a madarat.

– Nem, én a falura gondoltam, olyan magányosnak, elhagyatottnak látszik.

Mintha nem lakna benne senki.

– Nem csak úgy látszik. Úgy is van. Nem lakik itt senki.

– És Pedro Páramo?

– Pedro Páramo sok éve meghalt.

Ebben a napszakban minden falu utcáin gyerekek játszanak, a kiabálásuk betölti a délutánt. Ilyenkor még a megfeketedett falak is visszaverik a nap sárga fényét.

Legalábbis Sayulában ezt láttam még tegnap ilyenkor is. Néztem a galambokat, ahogy röptükkel felkavarják az álló levegőt, szárnyaikkal csapkodva leválnak a nap-pali fényről. Ide-oda repkedtek, és időnként a háztetőkre ereszkedtek a gyerekszívaj örvénylésében, amely kék színt öltött az alkonyati égen.

És most ott voltam, abban a néma faluban. Hallottam a lépteim koppanását az utcát borító kerek köveken. Az én kongó lépteimet visszhangozták a lenyugvó nap fényében fürdő házfalak.

Végigsétáltam a főutcán. Bámultam a néptelen házakat; a kifordult, fűvel benőtt kapukat. Mit is mondott az az ember, hogy hívják ezt a fület? „Ördögszeker, uram. Gyom, csak arra vár, hogy továbbálljon az ember, rögtön benövi a házat. Majd meglátja.

Mikor átmentem egy keresztutcán, egy kendőbe burkolózott asszonyt pillantot-

tam meg, de aztán eltűnt, mintha ott se lett volna. Megint elindultam, itt-ott beles-tem a kapuk résein. Míg csak újra át nem ment előttem az a nagykendős asszony.

– Jó estét! – köszöntött.

Követtem a tekintetemmel. Aztán odakiáltottam neki:

– Hol lakik doña Eduviges?

Az ujjával mutatta:

– Amott. Abban a házban, a híd mellett.

Hallottam, hogy a hangja eleven emberi torokból jön, a szájában fogak sora-koznak, a nyelve meg-megbotlik beszéd közben, a tekintete meg olyan, mint bárki emberfiáé.

Besötétedett.

Újra rám köszönt, jó estét, mondta. És bár nem voltak ott se játszó gyerekek, se galambok, se kék háztetők, éreztem, hogy az a falu él. Ha nem hallok mást, csak a csöndet, az azért van, mert nem szoktam hozzá; talán mert a fejem még tele van zajjal, hangokkal.

Igen, hangokkal. És itt, ahol annyira ritkás a levegő, még jobban hallatszanak. Súlyosak, és beleszorulnak az emberbe. Eszembe jutott, amit anyám mondott: *„Ott jobban fogsz ballani engem. Közlebb leszek hozzád. Az emlékeim hangja közlebről szól majd hozzád, mint a halálomé, ha van egyáltalán hangja a halálnak.”* Az anyám... az én élő anyám.

Szerettem volna azt mondani neki: „Eltévesztetted a helyet. Rossz címet adtál nekem. Itt csak kérdezősködni lehet. Egy elhagyott faluba küldtél. Hogyan keresek meg valakit, aki nem is él.”

A folyó zúgását követve odaértem a híd melletti házhoz. Kopogtattam, de hiába. Csak a levegőbe nyúlt a kezem, mintha közben kitérte volna előttem a huzat az ajtót. Egy asszony állt ott. Így szólt:

– Kerüljön beljebb.

Én pedig beléptem.

Ottmaradtam Comalában. A számárhajcsár folytatta útját, de még mielőtt elbúcsú-zott volna, azt mondta:

– Én arrafelé megyek, amerre összeérnek a dombok. Ott az én házam. Ha el akarna jönni, szívesen látom. Ha itt marad, hát maradjon; talán nem haszontalan körülnéznie a faluban, hátha talál benne eleven lelket.

Így hát ottmaradtam. Hiszen ezért jöttem.

– Hol találok szállást? – kiáltottam utána.

– Keresse doña Eduvigest, ha ugyan él még. Mondja meg neki, hogy én küldtem.

– És magát hogy hívják?

– Abundio – felelte. De a vezetéknevét már nem hallottam.

– Eduviges Dyada a nevem. Kerüljön beljebb.

Mintha már várt volna. Mindent előkészített, mondta, és intett, hogy kövessem a sötét, lakatlannak tűnő szobák hosszú során át. De mégsem, mert amint hozzá-
szokott a szemem a sötétséghez és a vékony fénycsíkhöz, amely hátulról kísért ben-
nünket, kétoldalt árnyakat láttam magasodni, és éreztem, hogy egy feltornyozott
batyuk közt nyitott, szűk folyosón keresztül vezet az utunk.

– Mik ezek? – kérdeztem.

– Ócskaságok – mondta. – Az egész ház zsúfolásig tele van lomokkal. Ezt a házat
választották ki azok, akik elmentek, itt hagyták a bútoraikat, de senki se jött vissza
értük. Az a szoba, amit magának szánok, leghátul van. Mindig üresen tartom, hát-
ha jön valaki. Szóval maga a fia?

– Kié?

– A Doloritasé.

– Igen, én vagyok, de honnan tudja?

– Ő szólt nekem, hogy jön. Épp ma. Hogy ma érkezik.

– Kicsoda? Az anyám?

– Igen. Ő.

Nem tudtam, mit gondoljak. Ő se hagyott időt gondolkodnom:

– Ez a szobája – mondta.

Nem volt ott másik ajtó, csak az, amelyiken beléptünk. Mikor gyertyát gyújtott,
akkor láttam csak, hogy a szoba teljesen üres.

– De hiszen nincsen hová lefeküdnöm – mondtam neki.

– Ne törődjön vele. Biztosan elfáradt, nincs jobb fekhely az áloznál, ha kime-
rült az ember. Holnap majd gondoskodom ágyról. De maga is tudja, hogy nem
olyan könnyű egyik pillanatról a másikra előteremteni mindent. Ezért kell előre
értesíteni, de az anyja csak nemrég szólt nekem.

– Az én anyám – mondtam – már meghalt.

– Hát ezért hallatszott olyan gyengén a hangja, mintha nagy távolságot kéne
bejárnia, hogy eljusson idáig. Most már értem. És mennyi ideje, hogy meghalt?

– Már egy hete.

– Szegény. Biztosan egyedül érezte magát. Megígértük egymásnak, hogy együtt
halunk meg. Együtt megyünk el, hogy ha szükség van rá, ha netán valami nehézség
adódna, bátorítsuk egymást az úton. Nagyon jó barátnők voltunk. Sose beszélt
magának rólam?

– Nem, soha.

– Furcsa. Persze akkor még kislányok voltunk. Ő nem sokkal előttem ment férj-
hez. De nagyon szerettük egymást. Nagyon szép volt az anyád, hogy is mondjam,
olyan kedves, az ember nem tudta nem szeretni. Szerették is. Szóval megelőzött?
De biztos lehetsz benne, hogy utolérem. Én aztán tudom, milyen messze tőlünk az
ég, de azt is, hogy merre rövidebb az ösvény. Minden azon múlik, hogy Isten segít-
ségével akkor haljon meg az ember, amikor szeretne, és ne akkor, amikor az Úr úgy
rendeli. Vagy ha jobban tetszik, rá kell venni, hogy tegye meg még idő előtt a meg-

felelő lépéseket. Ne haragudj, hogy tegezlek; de olyan, mintha a fiam volnál. Igen, sokszor mondtam is: „Dolores fiát nekem kellett volna a világra hoznom”. Később majd elmesélem, hogy miért. Most csak annyit mondok neked, hogy utolérem én még az anyádat az örökkévalóság valamelyik útján.

Azt gondoltam, örült ez az asszony. Később pedig már nem gondoltam semmit. Egy távoli világban találtam magam, és hagytam, hadd sodorjon magával. A testem valahogy egyre erőtlenebb lett, minduntalan összecsuklott, széthullott, bárki kedvére eljátszadózhatott volna velem, akár egy rongybábuval.

– Fáradt vagyok – mondtam.

– Gyere, egyél előbb valamit. Csak pár falatot. Bármit.

– Megyek. De majd később.

A tetőről csepegő víz lyukat vájt az udvar homokjába. Hallatszott, ahogy csepp, csepp és megint csepp, egy babérlevél közepébe pottyant, amely a téglák közti hasadékba szorulva ugrált és pörgött. Már elvonult a vihar. A szellő olykor megrázta a gránátalmafa ágait, ahonnan sűrű eső hullott, és eleinte csillogó, majd lassan elhomályosodó cseppekkel pettyezte a földet. A tyúk az imént még fázósan összehúzták magukat, mintha aludnának, de most megrázták szárnyukat, kitipegtek az udvarra, és csőrükkel szaporán felcsipkedték az esőtől felszínre került földigilisztákat. Ahogy elvonultak a felhők, felragyogott a köveken a nap, szivárványszínbe borított mindent, felitta a vizet a földről, és a szellőben remegő leveleket megcsillogtatva játszott a levegővel.

– Mit művelsz olyan sokáig a budin, te gyerek?

– Semmit, anyám.

– Ha sokáig üldögélsz ott, még jön egy kígyó és megmar.

– Igen, anyám.

«Terád gondoltam, Susana. A zöld domboldalakra. Arra, amikor szeles időben sárkányt eregettünk. Hallottuk odalentről a falu eleven morajlását, de mi fölötté álltunk, a dombtetőn, a szél pedig közben magával ragadta a kenderfonalat. „Susana, segíts.” És akkor egy puha kéz megszorította az enyémet. „Engedd hosszabbra.”

A szél megnevettetett minket; egymásba kapcsolta a tekintetünket, és a fonál az ujjunk közt sebesen követte a szél útját, míg csak egyet pattanva el nem szakadt, mintha egy madár szárnycsapása metszette volna ketté. A papírmadár ott fenn pírueztevve zuhant alá, maga után vonszolva ócska fonaldarabokból készült farkát, és eltűnt a zöldben.

Nedves volt az ajkad, mintha harmat csókolt volna szájon.»

– Azt mondtam, gyere ki a budiból, te gyerek.

– Igen, anyám. Megyek már.

«Rád gondoltam. Arra, amikor ott álltál, és néztél rám azzal a tengerkék szemmeddel.»

Felemelte a tekintetét: az anyja állt előtte az ajtóban.

– Miért nem jössz ki? Mit csinálsz itt?
– Gondolkodom.
– Máshol nem tudsz? Nem jó ilyen sokáig ülni a budin. Meg aztán elfoglalhatnád magad valamivel. Miért nem mégy és segítesz a nagyanyádnak kukoricát morzsolni?
– Megyek már, anyám. Megyek.

– Nagymama, jöttem kukoricát morzsolni.
– Már végeztünk vele; de gyere, főzünk csokoládét. Hova tűntél? A vihar alatt egyfolytában téged kerestünk.

– A másik udvaron voltam.
– Mit csináltál ott? Imádkoztál?
– Nem, nagymama, csak néztem, ahogy esik.

A nagyanya csak ránézett azzal a szürkéssárga szemével, és mintha kitalálta volna, mi lakozik benne.

– Eredj hát, tisztítsd meg a darálót.

«Sok száz méterre, odafönt, a felhők felett, jóval fölötte mindennek, ott rejtőzöl te, Susana. Fönn, az Isten végtelen birodalmában, az Isteni Gondviselés mögött, ahol én el nem érhetlek, nem is láthatlak, ahova az én szavaim nem jutnak el.»

– Nagymama, rossz ez a daráló, eltört a csavarja.

– Ez a Micaela, biztosan megint kukoricacsövet darált vele. Hogy nem tud megszokni erről, no de ezen már nem segíthetünk.

– Miért nem veszünk egy másikat? Ez már úgyis olyan régi, semmire se jó.

– Jól mondod. Csakhogy annyi pénz ment el a nagyapád temetésére meg az egyházadóra, hogy nem maradt egy fillérünk se. De jó, hozzuk meg ezt az áldozatot, vegyünk egy újat. Rögtön el is mehetnél doña Inés Villalpandóhoz, és megkérhetnéd, adjon egyet hitelbe októberig. Aratás után kifizetjük.

– Igen, nagymama.

– És egy füst alatt kérj tőle kölcsön egy szitát meg egy nyeseőllót is; úgy megnőtt a gyom, hogy már derékig ér. Bárcsak meglenne még a nagy házam az óriási udvarokkal, bizony nem panaszkodnék. De a nagyapád elherdálta, amikor idejött. Mit lehet tenni, legyen meg Isten akarata: végül is sohase úgy sülnék el a dolgok, ahogyan az ember szeretné. Mondd meg doña Inésnek, hogy aratás után minden tartozásunkat visszafizetjük.

– Igen, nagymama.

Kolibrik repkedtek mindenfelé. Abban az évszakban sok volt belőlük. Hallottuk a szárnycsapásaik zümmögő hangját a virágtól roskadozó jázminbokrok között. Odament a Szent Szívet tartó polchoz, huszonnégy centavót talált. Magához vett húszat, négyet otthagyt.

Már indult volna, amikor az anyja megállította:

– Hova méész?

- Doña Inés Villalpandóhoz új darálóért. A miénk tönkrement.
 - Mondd meg neki, hogy adjon egy méter fekete tafotát, ilyen, mint ez – és a kezébe nyomott mintának egy szövetdarabot. – Írja a számlánkhoz.
 - Meglesz, anyám.
 - Visszafelé meg vegyél nekem aszpirint. A folyosón a cserépben találsz pénzt. Egy pesót talált. Elvette, és otthagya a helyébe a húsz centavót.
 - Pedro! – kiáltottak utána. – Pedro!
- De nem hallotta. Már messze járt.

Imrei Andrea fordítása